

СЪСТОЯНИЕ И НАСОКИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА ПРОМОЦИЯТА НА ЗДРАВЕТО НА РАБОТНОТО МЯСТО

Нора Иванова Николаева

Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов
Катедра „Застраховане и социално дело”

Резюме: В настоящата статия е направено концептуално изследване на същността и значението на дейността по промоция на здравето на работното място и нейното практическо приложение в България. Анализират се основните проблеми в процеса на внедряване на тази дейност у нас в контекста на комплексната дейност по осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд. Обособява се необходимостта от обществено осъзнаване на социално-икономическите и здравни ефекти от здравнопромотивните мероприятия на работното място у нас. Представено е разбирането на автора за възможността от предприемането на конкретни мерки и подходи за подобряване на промоцията на здравето сред работещите в България.

Ключови думи: промоция на здраве на работното място, здравна превенция, безопасни и здравословни условия на труд, социално-икономически ефекти от здравната промоция.

JEL: G22.

CONDITION AND GUIDELINES TO IMPROVE THE PROMOTION OF HEALTH IN THE WORKPLACE

Nora Ivanova Nikolaeva

D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
The Department of Insurance and Social Security

Abstract: This article makes conceptual research of the nature and importance of the activity of health promotion in the workplace and its practical application in Bulgaria. It analyses the main problems in the process of implementing this activity in our country in the context of complex activity of providing safe and healthy working conditions. The article justifies the necessity of public awareness of the socio-economic and health effects of health promotion at work in Bulgaria. Presented is the author's view of the possibility of taking specific actions and approaches to improve health promotion among working people in Bulgaria.

Keywords: health promotion in the workplace, health prevention, safe and healthy working conditions, socio-economic effects of health promotion.

JEL: G22.

Неоспорим факт е, че преобладаваща част от своя “съзнателен” живот работещите прекарват на **работното си място**, класифицирано като източник на доход, възможност за социални контакти и детерминанта на

личностната самооценка и идентичност. Същевременно работното място оказва влияние както върху тяхното индивидуално здраве, работоспособност и психично благосъстояние, така и върху здравето, дейността и качеството на живот на конкретната организация и на социалната общност като цяло. Съвременната работна политика по отношение на здравето и условията на труд е съществен фактор за подобряване или влошаване на здравословното състояние и безопасност на трудещите се, респективно върху нивото на икономическите печалби или загуби на фирмите и организациите.

В съвременната икономическа теория и практика протича процес на все по-задълбочено осъзнаване на същността и ролята **на промоцията на здраве на работното място**, която представлява модерния път към високи стандарти за здраве и безопасност на работещите. Новите модели за фирмено управление включват разработването и прилагането на превантивни подходи спрямо свързаните с труда заболявания, основаващи се предимно на промоция на здравето на работното място. Проблемите в сферата на здравната промоция на работното място не могат да се решават само и единствено по административен път, затова тези подходи се отличават с по-голямо участие, сътрудничество и ангажираност на целия персонал при решаването им. (Запрянов, стр. 1-7).

Цел на статията е да се анализира състоянието на здравната промоция на работното място, да се обобщат необходимостта от здравнопромотивна дейност в работни условия и на тази основа да бъдат идентифицирани основните проблеми на тази дейност, като бъдат очертани и насоките за тяхното преодоляване. Поставената цел изисква изпълнение на следните **задачи**:

1. Да се изяснят теоретично значението и смисълът на дейността по промоция на здравето на работното място, като се очертаят параметрите на тази дейност в контекста на цялостната здравна превенция на труда.
2. Да се разгледа състоянието на практическата дейност на здравната промоция на работното място в България в съпоставка със световните успешни практики в областта.
3. Да се посочат най-важните проблеми в процеса на внедряване на здравнопромотивните мероприятия на работното място в България.
4. Да се представят основните здравни и социално-икономически ефекти от дейността по промоция на здраве сред работещите.
5. Да се очертаят насоки за развитие на дейността по здравна промоция на работното място, като се предложат конкретни мерки и подходи за нейното усъвършенстване.

Актуалността на темата е обусловена от ролята на здравнопромотивните мероприятия на работното място в постигането на социално-икономически ефекти от комплексната превантивна дейност по осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд.

В настоящата статия, която представлява *концептуално изследване на промоцията на здравето на работното място*, изхождаме от **изследователската теза**, че здравословните и безопасни условия на работното място съдържат значителен потенциал за пряко въздействие върху здравето на работещите и непряко въздействие върху здравето на техните близки; за генериране на икономически ползи за фирмите, работещите и обществото. Особеностите на работното място го превръщат в едно от най-важните места за промоция на здравето през 21 век, наред с града, училището, пазара и болницата.

Здравето и безопасността на работещите са обект на международни и национални политики, свързани с подобряване условията на труд. Ключови документи, свързани с опазване и подобряване на здравето на работната сила, са Конституцията на **Световната здравна организация**, Стратегията „Здраве за всички” и резолюциите на Световните здравни асамблеи. През 2006 г. на 59-ята поред световна здравна асамблея се поставя като приоритетен въпросът за увеличаване на инвестициите за промоция на здравето в глобализирания свят и контрола върху болестите, (59-ата световна здравна асамблея, н.д.) а през 2007 г. 60-ата СЗА очертава новата парадигма за здраве на работното място в Цел № 2, която гласи: *“Трябва да се създадат условия за първична превенция на професионалните рискове, заболявания и злополуки, включително укрепване на човеишки, методологични и технологични ресурси, обучение на работници и работодатели, въвеждане на здравословни практики и култура за промоция на здраве на работното място. Да бъдат установени механизми за стимулиране на развитието на здравословни работни места, включително консултации с участието на работници и работодатели. На работното място трябва да се стимулират здравна промоция и превенция, и конкретно здравословно хранене, физическа активност, психическо и семейно здраве.”* (Петрова & Л. Георгиева, 2015, стр. 16).

Като опорни точки и насоки на новата парадигма „Промоция на здраве на работното място” се посочват:

- преходът от трудов подход към обществен подход за здраве на работещите;
- фокусирането както върху професионалните заболявания, така и върху всички здравни детерминанти;

- разширяването на кръга от дейности за здраве на работната сила с прибавяне на дейности за здраве на семействата на работещите и на цялото общество;
- законово нормиране на здравната протекция, а не само договаряне между работещи и работодатели;
- разширяване на обхвата на здравната промоция, включваща всички работещи, в това число и самонаети лица;
- поемане на отговорност за здравето както от работодателите, така и от всички работещи, обществени и здравни институции, застрахователи.

През 1996 г. с подкрепата на Европейската комисия е създадена **Европейска мрежа за промоция на здравето на работното място (ЕМПЗРМ)**, сред основните задачи на която е разширяването, прилагането и подобряването качеството на промоцията на здравето на работното място (Запрянов, 2007). ЕМПЗРМ разработва критерии за добро качество на последната и популяризира модели на успешни здравнопромотивни практики от различни индустриални сектори. В Люксембургската декларация на ЕМПЗРМ през 1997 г. се предлага една от първите дефиниции на ПЗРМ, съгласно която:

“Промоцията на здравето на работното място / укрепването на здравето при работа (ПЗРМ) е съчетание на усилията на работодателите, работниците и обществото за подобряване на здравето и благосъстоянието на работещите хора. Това може да се постигне чрез комбинация от: подобряване на организацията на труда и на работната среда; промоция на активното участие; поощряване на личното развитие”.

Европейската агенция за безопасност и здраве при работа (European Agency for Safety and Health at Work) е органът на ЕС, който инициира различни програми, свързани с насърчаване на работодателите да търсят начини и възможности за здравна превенция на работещите. Агенцията анализира и разпространява информация за честотата на инцидентите по време на работа, броя на загубените работни дни вследствие заболявания, броя на лицата в риск според възраст, сектор на работа, пол и др., в помощ на всички ангажирани със здравето и безопасността на работното място.

Българската държавната политика в областта на безопасността и здравето при работа се определя от Министерския съвет. **Министерството на труда и социалната политика** провежда държавната политика за осигуряване на здравословни и безопасни условия на труд, а Министерството на здравеопазването ръководи и координира дейността по опазване и укрепване на здравето при работа.

За България промоцията на здравето на работното място е относително нов модел за взаимоотношения между работници и работодател, нова технология за постигане на здраве и безопасност и нов метод за оценка на ефекта на проекти по здравни проблеми. През 1998 г. между Министерството на труда и социалната политика (МТСП), Министерството на здравеопазването (МЗ) и Българската стопанска камара се сключва споразумение във връзка с проект за създаване и развитие на **Национална мрежа от фирми, укрепващи здравето и безопасността**, в резултат на което през 1999 г. България става член на Европейската мрежа за промоция на здравето на работното място, с което се полага началото на практическите дейности по промоцията на здравето на работното място у нас.

Дейностите по осигуряването на здраве и безопасност на работното място съставляват сложна, многосекторна и мултидисциплинарна област, в която се прилагат законовоприети мерки и средства за безопасност „на най-ниско ниво на защита” (Николова, 2004, стр. 30). Те са обект на множество дисциплини като: трудова медицина, право, промоция на здравето, управление на риска и безопасността.

Промоцията на здраве на работното място е елемент от цялостния комплекс от мерки за осигуряване на безопасност и здраве сред работещите (Въчинска, 2011). Тези мерки съставляват единна система за защита или превенция на труда, чиято нормативна база в България се явява **Законът за здравословни и безопасни условия на труд (ЗЗБУТ)**. Законът регламентира ролята на Министерството на труда и социалната политика и Министерството на здравеопазването, правата и отговорностите на работодателите на локално ниво (фирми), Комитетите по условия на труд, Службите по трудова медицина, Националния съвет по условия на труд, във връзка с политиката по укрепване на здравето при работа. В основата на закона е **Рамковата директива на ЕС** от 1989 г., съдържаща комплексна превантивна политика в областта на безопасността и професионалното здраве.

Превенцията на професионалните болести и трудови злополуки в България е основна цел и на **Националната програма по безопасност и здраве при работа**, чиито дейности се изпълняват от МЗ и НЦОЗА, в съответствие със Стратегията по безопасност и здраве при работа. Програмата включва мерки в три приоритетни дейности, една от която е в областта на промоцията на здраве на работното място, а именно: *„насърчаване на промените в поведението на работещите и работодателите към прилагане на подход, насочен към укрепване на здравето и работоспособността”*. (Национална програма по безопасност и здраве при работа (НПБЗР), 2016).

При превенцията на труда важна роля имат **Службите по трудова медицина** (към момента в МЗ са регистрирани 609 служби), които подпомагат работодателите при изграждане и внедряване на политика по осигуряване на безопасни и здравословни условия на труд в частност и при разработването и реализирането на специализирани програми за промоция на здравето на работното място. Обслужването на работещите и обучаващите се от тези служби е законово изискване към всички фирми и организации, независимо от вида на тяхната собственост и форма на организация (Закон за здравословни и безопасни условия на труд, чл. 2 и чл. 25, 2015). Здравното промотиране на работното място се провежда по научнообоснована методология, като има препоръчителен характер, за разлика от дейностите по оценка на риска, здравно наблюдение и първа помощ, които имат задължителен характер и са в основата на управлението на здравето и безопасността на работното място (Въчинска, 2011, стр. 66). В България дейностите по опазване на здравето и промоция на здравето на работното място се прилагат независимо една от друга. Защитата на здравето най-често е представяна като обхващаща дейностите, които предпазват работниците от трудови злополуки и професионални заболявания, обучението по безопасност и използване на предпазни средства, както и подобряването на работната организация. Промоцията на здравето, от друга страна, е дефинирана като дейност, която обхваща поддържането или подобряването на личното здраве на работната сила, например чрез програма от мерки за здравословно хранене на персонала. Отделянето на повечето програми за опазване на здравето на работното място от програмите за промоция на здравето (често обозначавани с понятието „уелнес“) е възприета практика в САЩ, където тези програми се управляват като самостоятелни дейности на различни организационни подразделения. Редица американски автори достигат до извода, че липсата на интеграция между тях възпрепятства постигането на максимално здраве и продуктивност на работната сила и се явява пречка за оптимално използване на ресурсите (Hymel, Loeppke, Baase, Burton, & Hartenbaum, 2011).

След създаването през 1998 г. на Националната мрежа от фирми, укрепващи здравето и безопасността в България, усилията се насочват към разработване на структури за разпространение на доказани практики в областта на здравната промоция на работното място и към реализацията на проект за пилотно тестване на фирмени здравнопромотивни програми. Константна цел е броят на фирмите и организациите, на частните и обществените компании, които прилагат програми за промоция на здраве на работното място, да се увеличава непрекъснато. Внедряването на ПЗРМ в българската практика е бавен процес, продължаващ и до днес, в хода на който се очертават няколко основни проблема, трудно решими в краткосрочен и средносрочен план (вж. Фигура 1).

Фигура 1. Проблеми при практическото приложение на ПЗРМ в България (Запрянов, Промоция на здравето на работното място – резултати от седемгодишната ни работа в мрежа със страните - членки на ЕС и с фирми в страната, 2007, стр. 25-31)

По данни на Европейската агенция за безопасност и здраве при работа (Безопасност и здраве в микропредприятията и малките предприятия, 2016) и на Европейския парламент (Gouardères, 2016, стр. 1) малките и средните предприятия (МСП) съставляват 99,8 % от нефинансовите предприятия на ЕС, а приблизително 93 % от предприятията в ЕС са окъчествени като микропредприятия, като на тях се падат близо 68 % от европейските работни места. През периода 2009–2011 г. в България МСП заемат същия дял от 99,8% в структурата на предприятията, докато на големите предприятия се падат едва 0,2 %. Относителният дял на българските микропредприятия от структурата на МСП за същия период е 92,1%. (Симеонова-Ганева, Владимирова, Ганев, & Панайотова, 2013, стр. 27). В SBA справочник 2015 на Европейската комисия за България броят на МСП е 307 807, като относителният им дял в структурата на нефинансовите предприятия отново е 99,8 % (Европейска комисия, „Small Business Act“ (SBA) Справочник - България - 2015 г., н.д., стр. 2). Въпреки безспор-

ното значение на МСП като ключов двигател на икономическия растеж и на заетостта, работещите в МСП са изложени на повече рискове в сравнение с работещите в по-големите предприятия, а управлението на риска на работното място е по-лошо. Съгласно данни на Европейската комисия преобладаваща част от тежките инциденти в работни условия са в МСП. Факторите, които затрудняват създаването, поддържането и управлението на безопасни и здравословни условия на труд, в частност и дейностите по здравна промоция, са свързани с типичните особености на малките предприятия, като:

- бюджетните ограничения и недостигът на ресурси за иницирането на мерки за здраве и безопасност – заплащане за информация, консултации, обучения, програми за превенция (на програмите за ПЗРМ се гледа като на сложни за изпълнение и скъпоструващи екстри, особено ако предприятието не разполага със собствени компетентни лица и традиции в областта);
- географското разположение и достъпът до малките предприятия, които се явяват пречка за предлагащите услуги по осигуряване на безопасни и здравословни работни места институции (най-често това са Службите по Трудова медицина);
- организационната схема на работа, която позволява по-малкото време за „неприоритетни” задачи (за такива се счита понякога управлението на здравето и безопасността на работната сила поради некомпетентност на работодателите и работещите);
- краткия жизнен цикъл на малките предприятия (по-малко от ½ от микропредприятията и малките предприятия оцеляват за повече от пет години, по данни на Европейската агенция за безопасност и здраве при работа);
- разнородния характер на бизнеса на малките предприятия, липсата на съгласувано представителство, разпръснатостта и отдалечеността от регулаторния обхват.

По данни на Служби по трудова медицина у нас финансовите ограничения на МСП са сред водещите причини за ниска активност по отношение на промоцията на здраве на работното място. В България МСП имат с около два пъти по-ниска производителност, норма на печалба, рентабилност и ниво на работната заплата от големите предприятия (Безопасност и здраве в микропредприятията и малките предприятия, 2016, стр. 63). Потенциал за реализация на дейности по промоция на здравето на работното място показват големите предприятия, които имат необходимите инфраструктури, което е тенденция и за ЕС. Опитът на големите предприятия не може да бъде пренесен механично в МСП, тъй като структурните и организационни разлики между тези фирми са значителни.

Същевременно последиците от инцидентни случаи и случаи на влошено здраве с временна или трайна неработоспособност могат да бъдат катастрофални именно за малките предприятия, защото те се възстановя-

ват трудно или въобще не успяват да се възстановят поради преките разходи за справяне с тях. В малките предприятия работниците със здравни проблеми не могат да бъдат бързо и лесно заменени, което закономерно причинява загубата на клиенти и/или поръчки. Следователно дейностите по опазване, укрепване и подобряване на здравето на работното място при МСП са с решаващо значение за тяхното оцеляване и устойчиво развитие.

В резултат на редица анализи на резултати от проведени изследвания в страни-членки на ЕМПЗРМ, се достига до извода, че: „ПЗРМ не е “опционна социална придобивка”, а е “струваща си придобивка” за фирмите, за работещите и за системите за социално осигуряване.” (“ЗДРАВИ РАБОТНИЦИ В ЗДРАВΟΣЛОВНИ ОРГАНИЗАЦИИ”, 2006)

Превантивната дейност по осигуряване на безопасност и здраве на работното място се разглежда преди всичко като икономическа категория. Оперативна информация на НОИ (Петрова & Л. Георгиева, 2015, стр. 15) сочи, че през 2014 г. обезщетенията за общо заболяване са на стойност 353 817 500 лв., като в тези суми не се съдържат преките загуби на работодателите както и материалните загуби поради отсъствие на работници и обезщетението за първите три дни на временната неработоспособност. В същата година са изплатени парични обезщетения за 23 720 професионални заболявания и трудови злополуки на стойност 6 446 806 лв. Личните загуби на работещите (намален доход, извършен разход за лечение) са допълнителен дял към общите загуби за икономиката, които достигат до 1/2 милиард лева годишно (Петрова & Л. Георгиева, 2015, стр. 15). Предотвратяването на конфликти, аварийни ситуации, трудови злополуки и ограничаването на професионалните заболявания на работещите водят до намаляване на разходите на фирмено, отраслово и национално ниво.

Обществените икономически загуби, респективно икономии, в резултат на заболяемостта с временна неработоспособност, която съставлява около 80 % от общата заболяемост, могат да бъдат обобщени в няколко основни показатели:

- стойността на произведени брутен вътрешен продукт;
- преки загуби от разходи за проведени медицински мероприятия, лечение, възстановяване на болните и разходи за лекарствени средства и консумативи;
- косвени загуби във връзка с отсъствието от работа на работната сила (число работни дни; занижено количество обем на произведената продукция или дейност);
- разходи на социалното и здравното осигуряване за изплащане на парични обезщетения на работещите;
- разходи за случаи с търсене на съдебна отговорност.

Познати са редица методи за оценка на икономическите загуби, обусловени от временната неработоспособност поради влошено здраве на

работещите. В един от тях например се прилага формулата на Маламуд (Врачовски & Нинов, 2010, стр. 82)

$$P = L \frac{(a-s+k)}{d.n},$$

където:

P – икономическите загуби, свързани със заболяемостта;

L – броят на работните дни, загубени поради временна неработоспособност;

a – сумата на производствените разходи;

s – стойността на миналия труд;

k – сумата на печалбата;

d – среднодневната численост на работниците;

n – числото на работните дни в годината.

Икономическата ефективност от снижаването на заболяемостта може да бъде математически изразена като сума от икономии на средства по изброените по-горе показатели (Врачовски & Нинов, 2010, стр. 82,85).

По данни на ЕМПЗРМ от 2006 г. всяко инвестирано в ПЗРМ евро е довело до възвръщаемост на инвестициите между 2,5 и 4,8 евро поради намалени разходи за отсъствия по болест, а посредством мерки за защита на здравето национални системи за социално осигуряване са спестявали до 1/3 от разходите за заболявания. След проведени проучвания и икономически анализи през 2010 г. в САЩ се установява, че участниците в програми за промоция на здравето на работното място имат с около 25% по-ниски медицински разходи и разходи за отсъствия, в сравнение с неучастващите в програмите. В тригодишна перспектива за всеки инвестиран долар се спестяват съответно 3,27 долара и 2,70 долара за медицински разходи и за отсъствие от работа (Профилактиката-инвестиция в бъдещето, н.д.). Многото примери от световната практика показват, че общите разходи за здравно-превантивни решения на работното място са по-ниски от разходите след нараняването, злополуката, инцидента или влошеното здраве и работоспособност на работещите.

Така например през 2009 г. Швеция оповестява 50 % намаление на случаите на професионални болести – от 25 300 през 2003 г. на 10 800 през 2008 г., като този ефект се дължи на ограничаване най-вече на пренасянето на тежки товари и на психосоциалните фактори, провокиращи значителна част от професионалните болести (Информационен бюлетин по безопасност и трудова медицина, бр. 2, 2009, н.д., стр. 8).

Здравната превенция и промоцията на здравето на работното място пораждаат широк кръг от здравни и социално-икономически ефекти, част от които се проявяват на по-късен етап след продължителна реализация на тези дейности. По-важните ефекти са посочени на Фигура 2.

Фигура 2. Ефекти от дейности по промоция на здравето на работното място (фигура на автора)

Укрепването на здравето и неговото подобряване в работни условия създават по-компетентна и в по-добро здравословно състояние работна сила, повишават производителността, качеството и ефективността на нейния труд (намаляване на брака и отпадъците например). От друга страна, по-доброто здраве и безопасност са и морално-правно изискване пред работодателя, следователно той не може да използва измерителя „разходи–полза“ като единствената база за очертаване на приоритетите на фирмата и избора на стратегии. Оказвайки положително влияние върху мисленето (изграждане на „култура на здраве и безопасност“) и поведенческите навици на работещите, дейностите по промоция на здравето на работното място подобряват:

- ❖ благосъстоянието на семействата на работещите;
- ❖ уменията за работа в екип;
- ❖ лоялността в работния колектив;
- ❖ усещането, че работодателят се грижи за работещите;
- ❖ солидарното отношение и желание за оказване на помощ.

Изброените категории представляват косвени психо-социални ефекти, добавени към икономическите ползи (ограничаване на разходите и увеличаване на печалбата) вследствие на здравнопревантивните дейности на работното място. Особеност на здравните ползи е, че те не се измерват в парична стойност, а в единици като подобрене във функционалните показатели (намален холестерол, намалено артериално налягане и др.); години спечелен живот и качество, добавено към годините (отсъствие на болка и страдание например).

Като имаме предвид изложените дотук особености и проблеми на дейността по промоция на здравето на работното място, ще формулираме няколко **възможни мерки и подходи за нейното усъвършенстване:**

- ❖ Да се интегрират традиционно независими дейности по опазване на здравето и промоция на здравето с цел създаване на синергия и подобряване на цялостното здраве и благополучие на работната сила. В същото време намаляват вероятността от травми и заболявания на работното място.
- ❖ Да се въведат нестандартни стратегии за управление на безопасността и здравето на работното място в малките и микропредприятията под формата на аутсорсинг и безплатни онлайн инструменти в помощ на поетапния процес за оценка на риска и промоция на здравето на работното място.
- ❖ Да се извършва предварителна оценка на икономическото въздействие на програмите за промоция на здравето на работното място като стандартна процедура преди тяхното одобрение за въвеждане. Вариант е изграждането на стандартен формат за обработка и анализ на резултатите от оценката с цел осведомяване на клиента за икономическия ефект от офериранияте мерки за здраве.
- ❖ Да се идентифицират, обучат и популяризират лидери/специалисти по промоция на здравето на работното място; да се въведе дисциплина ПЗРМ в учебните програми на лекари, инженери, помощен персонал.
- ❖ При реализирането на програми за ПЗРМ да се вземе под внимание цялата работна сила, в това число рецепционисти, работници по поддръжката, чистачи, работещи с непълно работно време, работещи на временни договори и т.н.
- ❖ Да се изследват необходимостта и възможността за придаване на задължителен характер на здравнопромотивни мерки при определени професии, трудови дейности или работни места.

В заключение бихме могли да направим следните **изводи:**

У нас, към настоящия момент, споделянето и разпространението на добри световни практики на ПЗРМ, адаптирани към конкретните национални особености, е силно ограничено. Степента на обществено осъзнаване на социално-икономическите и здравни ефекти от здравнопромотивните мероприятия на работното място е ниска. Дейности по промоция на здравето на работното място се реализират главно в големите предприятия. Малките и средните предприятия оценяват предимно ползите от доброто състояние на безопасността на работното място, а ползите от прилагането на здравнопромотивни програми на работното място е все още недооценено. Преобладаваща част от организациите и фирмите у нас се въздържат от инвестиране в ПЗРМ. Като причини за това се посочват най-вече:

- ограничените финансови средства;

- забавеното проявление на резултатите от прилагането на програми за промоция на здраве на работното място;
- възприемането на ПЗРМ като „допълнителна социална полза”, а не като ресурс за осъществяване на основната трудова дейност на организацията.

* * *

През последните години ЕС поставя грижите за здравето на трудещите се на първо място сред критериите за оптимално работно място. В тази връзка в сферата на труда и производството се извършват непрекъснатото промени. Една от тях е въвеждането и прилагането на промоцията на здравето на работното място. Здравната промоция на работното място е нова, развиваща се концепция и практика в България, която може да допринесе за подобряване на здравния статус на работещото и обучаващото се население. Подобряването на здравето на работното място е необходим подход с ползотворни здравни ефекти и ключова детерминанта за постигане на оптимални трудови резултати и устойчиво икономическо развитие на фирмите и организациите и на обществото като цяло. Чрез него се постига динамично равновесие между здравни потребности, професионални умения и икономически резултати на всички участници в трудовия процес.

Използвани източници:

- Gouardères, F. (2016, септември). *Справочник за Европейския съюз*. Retrieved декември 21, 2016, from Европейски парламент: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/bg/FTU_5.9.2.pdf
- Hymel, P. A., Loeppke, R. R., Baase, C. M., Burton, W. N., & Hartenbaum, N. P. (2011, юни). *Workplace Health Protection and Promotion: A New Pathway for a Healthier—and Safer—Workforce*. Retrieved декември 7, 2016, from Journal of Occupational & Environmental Medicine: http://journals.lww.com/joem/Fulltext/2011/06000/Workplace_Health_Protection_and_Promotion__A_New.17.aspx
- Безопасност и здраве в микропредприятията и малките предприятия*. (2016). Retrieved декември 7, 2016, from Европейската агенция за безопасност и здраве при работа: <https://osha.europa.eu/bg/themes/safety-and-health-micro-and-small-enterprises>
- БРОШУРА НА ЕМПЗРМ, ИЗДАДЕНА ПРЕЗ 2006 г. ПО СЛУЧАЙ 10-ГОДИШНИНАТА НА ОРГАНИЗАЦИЯТА*. (2006). Retrieved декември

- 8, 2016, from Европейска мрежа за промоция на здравето на работното място (ЕМПЗРМ). Национален офис за контакти (НОК-БЪЛГАРИЯ): <http://hp-whp.ncphp.government.bg/index.php?page=bg-realization-empzrm-broshura>
- Врачовски, Д., & Нинов, Н. (2010). *Икономика на здравеопазването*. Свищов: Академично издателство "Ценов"-Свищов.
- Въчинска, С. (2011). Здравословни работни места - насоки за оценка на риска по време на работа. *Научни трудове на Русенския университет*, 50(серия 1.2), pp. 168-173. Retrieved декември 7, 2016, from <http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp11/1.2/1.2-32.pdf>
- Европейска комисия, „*Small Business Act*“ (SBA) *Справочник - България - 2015 г.* (n.d.). Retrieved декември 21, 2016, from http://ec.europa.eu/index_bg.htm:
<http://ec.europa.eu/geninfo/query/resultaction.jsp?QueryText=SBA+%D0%A1%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA+2015+%D0%B3&sbtSearch=%D0%A2%D1%8A%D1%80%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%B5&swlang=bg>
- Закон за безопасни и здравословни условия на труд. (2015, октомври 13). *Държавен вестник*(79). Retrieved декември 7, 2016, from <http://lex.bg/laws/ldoc/2134178305>
- Запрянов, З. (2007). Промоция на здравето на работното място – резултати от седемгодишната ни работа в мрежа със страните - членки на ЕС и с фирми в страната. *Дни на общественото здраве* (pp. 25-31). Плевен: МУ. Retrieved декември 7, 2016, from <http://hp-whp.ncphp.government.bg/uploads/files/New%204.1.pdf>
- Запрянов, З. (n.d.). *Въведение в промоцията на здравето на работното място*. Retrieved декември 7, 2016, from <http://hp-whp.ncphp.government.bg/index.php?page=bg-uzbrm-obuchenie-pzrm>
- Издания на НЦОЗА, брошури.* (n.d.). Retrieved декември 2016, from МЗ Национален център по общественото здраве и анализи: http://ncphp.government.bg/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=365&Itemid=642&lang=bg
- Национални планове и програми.* (2016). Retrieved декември 7, 2016, from МЗ Национален център по общественото здраве и анализи: http://ncphp.government.bg/index.php?option=com_content&view=article&id=265&catid=127&Itemid=527&lang=bg
- Николова, С. (2004). *Осигуряване и управление на здравето и безопасността при работа*. София. Retrieved декември 7, 2016, from www.bcci.bg/uslovia_trud/kniga.doc

Новини, актуално. (n.d.). Retrieved декември 20, 2016, from Министерство на Здравеопазването:
<http://www.mh.government.bg/bg/novini/aktualno/59-ata-svetovna-zdravna-asambleia-shche-obsdi-uvet/>

Петрова, Н., & Л. Георгиева. (2015, 2). Съвременни политики за промоция на здраве на работното място. *Социална медицина*, pp. 15-17. Retrieved декември 7, 2016, from <http://press.mu-varna.bg/ojs/index.php/sm/article/view/1327/1265>

Профилактиката-инвестиция в бъдещето. (n.d.). Retrieved декември 8, 2016, from Medic One Медицински център:
<http://www.medicone.bg/node/105>

Симеонова-Ганева, Р., Владимиров, Ж., Ганев, К., & Панайотова, Н. (2013). Изследване на предприемачеството и перспективите за развитие на иновациите в МСП 2012-2013 г. (О. И. ООД), Compiler) София. Retrieved декември 7, 2016, from <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=8721190911241120260181030021190940870490730700640250211111130701020710881011181270001200320620060060270021131060971050690230070000290260490191270690820260900950281240180520420660980020721041250640740300071170700>